

Sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten ja kestävyyden arvioiminen metsätaloudessa ja metsien monimuotoisuuden turvaamisessa

Leena A. Leskinen, Kirsi Laurén, Suvi Järvinen, Rauno Sairinen ja Pekka Leskinen

Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute - sarjassa julkaistaan tutkimusten ennakkotuloksia ja ennakkotulosten luonteisia selvityksiä. Sarjassa voidaan julkaista myös esitelmiä ja kokouskoosteita yms.

Sarjassa ei käytetä tieteellistä tarkastusmenettelyä. Kirjoitukset luokitellaan Metlan julkaisu toiminnassa samaan ryhmään monisteiden kanssa.

Sarjan julkaisut ovat saatavissa pdf-muodossa sarjan Internet-sivuilta.

<http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/>
ISSN 1795-150X

Toimitus

PL 18, 01301 Vantaa
puh. 010 2111
faksi 010 211 2102
sähköposti julkaisutoimitus@metla.fi

Julkaisija

Metsäntutkimuslaitos
PL 18, 01301 Vantaa
puh. 010 2111
faksi 010 211 2102
sähköposti info@metla.fi
<http://www.metla.fi/>

Tekijät Leskinen, Leena A., Laurén, Kirsi, Järvinen, Suvi, Sairinen, Rauno & Leskinen, Pekka			
Nimeke Sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten ja kestävyuden arvioiminen metsätaloudessa ja metsien monimuotoisuuden turvaamisessa			
Vuosi 2008	Sivumäärä 24	ISBN 978-951-40-2138-1 (PDF)	ISSN 1795-150X
Yksikkö / Tutkimusohjelma / Hankkeet Vantaan toimintayksikkö/ Metsien monimuotoisuuden turvaamisen keinot ja yhteiskunnalliset vaikutukset (TUK) / 7251 Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelman valmistelu Joensuun toimintayksikkö /7273 Kannattavan metsäenergiayrittämisen kulmakivet			
Hyväksynyt Riitta Hänninen, ohjelmajohtaja, 28.11.2008			
Tiivistelmä Katsauksessa käydään läpi yhteiskuntateoreettisista näkökulmista tehtyä metsätalouden ja metsien suojelun sosiokulttuuriseen kestävyteen liittyvää tutkimusta sekä tuodaan esiin esimerkkejä erilaisista metseen liittyvistä sosiaalisista ja kulttuurisista ilmiöistä. Yksilötasolla käsitellään suojelun hyväksyttävyyttä, ihmisten kokemuksia ja paikallista tietoa. Vapaaehtoisen suojelukeinojen hyväksyttävyydessä on kyse monimuotoisuuden suojelun legitimititeetistä. Suojelun toteutuksessa metsänomistaja näyttäytyy passiivisena: hän voi joko hyväksyä annetun tarjouksen korvauksesta tai olla hyväksymättä tarjousta. Kaupunkilaisille lähiluonnon merkitys syntyy aistien kautta koetusta luonnosta, jossa voi viettää aikaa ja kulkea. Kaupunkisuunnittelussa arvostusten mittaaminen taloudellisen arvottamisen menetelmin voi riittää. Toisinaan on tärkeä ymmärtää myös prosesseja, joiden kautta arvostukset syntyvät, kuten esim. metsänomistajien metsilleen antamia merkityksiä, sillä metsänomistajilta odotetaan omaehtoisuutta ja aktiivisuutta metsien käsittelyssä. Omaehtoisuus on aktiivista toimintaa ja elämänhallintaa. Sosiaalinen kestävyys ei toteudu, jos yksilö joutuu toistuvasti sopeutumaan itselleen ei-toivottuihin ratkaisuihin. Yhteisön kyky kestää muutoksia riippuu elinkeinorakenteen monipuolisuudesta. Muutos voi olla suuri yksittäiselle sektorille ja sosiaalisten vaikutusten merkittävyuden arvioimiseksi tulisikin tarkastella myös muita sektoreita kuin metsäsektoria. Tämä vaatii tarkastelun laajentamista myös muiden sektoreiden työllisyyteen, talouteen ja koko yhteisön elinvoimaisuuteen. Koneyrittäjien yhteisyritykset ovat esimerkki siitä, miten omaehtoinen toiminta on voimavara elinkeinotoiminnan kehittämisessä maaseudulla. Sosiokulttuurisia vaikutuksia voidaan arvioida ja tutkia muun muassa tapaustutkimuksen, elämäntutkimuksen tai osallistavien menetelmien keinoin tai hyödyntämällä kriteereitä ja indikaattoreita, kyselyitä, haastatteluja ja taloudellisen arvottamisen menetelmiä. Kestävyys on niiden tahojen kestävyyttä, jotka ovat olleet sitä määrittelemässä. Sosiokulttuuristen ilmiöiden ja vaikutusten tunnistamiseen perustuen katsauksessa esitetään näkökulmia passiivisten metsänomistajien aktivointiin metsien suojelussa ja puukaupassa, metsätalouden työvoimapulaan sekä puunhankinnan liiketoimintamallien ja kannattavuuden kehittämiseen.			
Asiasanat sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA), METSO-ohjelma, metsänomistajat, koneyrittäjät, yhteisö			
Julkaisun verkko-osoite http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2008/mwp099.htm			
Tämä julkaisu korvaa julkaisun			
Tämä julkaisu on korvattu julkaisulla			
Yhteydenotot Leena A. Leskinen, Metsäntutkimuslaitos, Joensuun toimintayksikkö, PL 68, 80101 Joensuu. P. 040-8015122 Sähköposti leena.leskinen@metla.fi			
Muita tietoja Taitto: Suvi Järvinen			

Sisällys

1 Sosiaaliset ja kulttuuriset prosessit ja ilmiöt vaikuttavat tapaamme ymmärtää metsätalous ja metsien suojelu	5
2 Hyväksyttävyyys ja osallistuminen	7
2.1 Vapaaehtoinen metsiensuojelu.....	7
2.2 Onko hyväksyttävyyys sosiaalinen vaikutus?.....	8
3 Metsä yksilön kokemana ja arvostamana.....	9
3.1 Metsäkokemuksen huomioon ottamisen tärkeys	9
3.2 Aktiivinen metsänomistaja haluaa käyttää paikallista tietoaan.....	11
3.3 Yksilön elämänhallinta: aktiivinen toimija vai passiivinen sopeutuja?	12
3.3.1 Elämänhallinnan haasteet koneyrittämisessä ja metsätyössä.....	12
3.3.2 Omaehtoinen metsänomistaja ja koneyrittäjä metsäenergia-alalla	13
4 Sosiaalinen vaikutus tai muutos yhteisön kokemana	13
5 Sosiokulttuurinen kestävyys ja sen arviointi	14
5.1 Miten erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia voidaan tunnistaa?.....	14
5.2 Miten tietoa sosiaalisen ja kulttuurisen muutoksista voidaan hyödyntää metsäntutkimuksessa?.....	17
5.3. Kestävyys ymmärrettynä dynaamisena ilmiönä.....	18
Kiitokset	19
Kirjallisuus.....	20

1 Sosiaaliset ja kulttuuriset prosessit ja ilmiöt vaikuttavat tapamme ymmärtää metsätalous ja metsien suojele

Suomalaisessa metsäpolitiikassa sosiaalisen kestävyyden kriteereinä käytetään metsäsektorin talous- ja työllisyysvaikutusten lisäksi yleensä suojelele hyväksyttävyyttä metsänomistajien näkökulmasta ja sidosryhmien osallistumismahdollisuuksia metsäohjelmien laadintaan. Kestävän metsätalouden kriteereiden ja indikaattorien perusteella kulttuurinen kestävyys käsittää lähinnä historian ja menneisyyteen ajoittuvan metsäkulttuurin. Tämä käsityksen myötä kulttuurisen kestäväyden toteutumista arvioidaan käytännössä mittaamalla tunnettujen ja säilytettyjen muinaismuistokohteiden määrää (ks. esim. Huhtala ym. 2007). Lisäksi metsäkulttuurilla tarkoitetaan metsätyöperinnettä esitteleviä tapahtumia. Metsäkulttuurin laaja-alaisuuden ymmärtämiseksi on tärkeää tehdä menneisyys näkyväksi mutta yhtä tärkeää on tuoda esiin myös metsäkulttuurin nykypäivän ilmiöt (TAPIO 2007).

Lähdemme tässä katsauksessa liikkeelle siitä, ettei metsäkulttuuri ole vain menneisyyden relikti, vaan osa elävää, modernin yhteiskunnan ajankohtaista toimintaa. Katsomme, että suomalainen metsätalous on osa kulttuuria ja että metsätalouden kestävästä käytöstä käytävässä keskustelussa olisi hyvä oppia tunnistamaan kulttuurisesti määrittyvää, usein itsestään selvänä pidettyä merkityksenantoa.

Kulttuuri on perinnettä ja käytäntöjä. Perinteet ovat olennainen osa niin aineetonta kuin aineellistakin kulttuuria. Perinteet elävät jatkuvassa kulttuurisessa prosessissa, jossa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toistetaan ja uudistetaan mennyttä (Talve 1963). Toisin sanoen ammennamme malleja ja ideoita menneestä niitä nykypäivän toimintaamme ja ajattelutapoihimme soveltaen ja uudistaen. Esimerkiksi pääministeri Matti Vanhasen metsäteollisuuden toimintaympäristöä pohtiva työryhmä ei ole irrallinen ilmiö, vaan metsäpoliittisen kulttuuriperinnön jatkumoa: se ilmentää metsäeliitin tapaa pyrkiä korporatiiviseen päätöksentekoon kohdatessaan muutoksia.

Kulttuuri on jaettua merkityksenantoa eri asioille – myös metsille ja niiden erilaiselle käytölle. Kulttuurinen merkityksenanto tulee esille merkityksiä säilövässä julkisissa symboleissa, jotka ovat havaittavia ilmaisuja ajatuksista, ideoista, asenteista, uskomuksista ja mielipiteistä. Symbolit jäsentävät tunteita ja sitä, miten kulttuurissa käyttäydytään ja toimitaan. (Geertz 1973.) Miten ne sitten vaikuttavat meihin? Monet yhteiskunnan eri tasoilla johtavassa asemassa olevat päättäjät ilmoittavat maakuntalehtien syntymäpäivähaastatteluisaan harrastuksikseen metsätyöt - mielellään perityllä kotitilalla. Metsätyöharrastus ilmentää kansanomaista johtajuutta, metsästys ja lintujen tarkkailu luonnon arvostamista. Kun kansanedustaja poseeraa lehtikuvassa raivaussahan kanssa, tulee hänen metsäpoliittinen budjettikantansa ilmi itse haastattelua lukemattakin. Metsiin liittyy merkityksiä, jotka nostavat kantajassaan statusta ja uskottavuutta, ilman että ehdimme ja pystymme sitä arkisessa ajattelussamme tunnistamaan ja niiden vaikutuksia päätöksiimme havaitsemaan.

Metsien erilaisiin merkityksiin liittyvät näkemykset ja konfliktit ovat esimerkkejä nykypäivän elävästä metsäperinteestä. Myös metsäpolitiikan toimijoiden (eli yhteiskunnallisten metsiin liittyvien eturyhmien ja näiden edustajien) käytänteissä ja ajattelussa on havaittavissa kulttuurisesti määrittyneitä piirteitä, jotka voivat olla kulttuurissa eläville itselleen niin itsestään selviksi muodostuneita, että niiden tunnistaminen ja arviointi voi olla hankalaa. Asiantuntijoiden antamia merkityksiä metsien talouskäytölle kuvaa esimerkiksi Kansallinen metsäohjelma. Siinä metsien talouskäyttö ymmärretään lähinnä metsäteollisuuden

markkinahakkuina (Leskinen 2007). Tämän ajattelun mukaan metsätalous on puuntuotantoa ja sen edistämistä. Metsätalouteen kuuluvat hakkuut, puunmyyntitulot, puunkorjuun ja -kuljetus sekä metsänhoitotyöt. Metsäpoliittisen kulttuuriperinnön seurauksena metsien suojelua ja metsien monimuotoisuuden turvaamista kohdellaan tyypillisesti metsien talouskäytön vastakohtana (Jokinen 2004, Leskinen ym. 2002). Näin sitä huolimatta, että uusimmassa Kansallisessa metsäohjelmassa 2015 painotetaan metsien talouskäytössä myös muita kuin metsien puuntuotannollista hyötyä. Kun tarkastellaan metsien talouskäyttöä ja metsien monimuotoisuuden turvaamista, onkin syytä ottaa huomioon, että niiden vastakkain asettaminen ovat jo itsessään kulttuurista tulkintaa ja toimintaa. Suojelua puolestaan leimaa lajikeskeinen ajattelu, jossa luontoarvoja arvotetaan ja suojellaan lajien uhanalaisuuden perusteella. Tämä on vain yksi tapa luokitella luontoa, mutta sen seurauksena suunnittelijoiden ja kansalaisten huomio voi suuntautua pois muista luontoon liittyvistä tärkeistä asioista. (Asikainen & Jokinen 2008.)

Kun tarkastellaan metsään liittyvien eri intressiryhmien kulttuuria, voi havaita, että muun muassa tavallisen kansalaisen, metsänomistajan sekä heidän edustamiensa yhteisöjen arki poikkeaa metsäeliitin julkisesti esittämästä arjesta. Tässä arjessa metsät eivät näyttäyty power pointeissa eivätkä satelliittikuvissa, vaan esimerkiksi Hervannan lähiötä ympäröivinä lenkkeilypolkuina tai jäättömän talven ylitiehenä ensiharvennuskusikkona saarella. Suurelle osalle suomalaisista metsä on tavallisen arkinen paikka lähellä omaa asuinalueetta tai kotiseudun lapsuuden maisemaa. Käsitys metsistä muodostetaan omakohtaisten kokemusten, muistojen ja mielikuvien kautta. Näin metsien monimuotoisuus määrittyy pääasiassa muiden kuin selkeästi mitattavien, taloudellisten tai ekologisten ominaisuuksien pohjalta. Kokemuksellisesti määrittyvät merkitykset ja arvot pohjautuvat omakohtaisiin elämänaikaisiin tapahtumiin, jolloin merkitykset kietoutuvat vaikeasti mitattaviin mutta voimakkaasti asenteisiin vaikuttaviin tunteisiin, kuten vaikkapa kotiseuturakkauteen tai sukupolvelta toiselle siirtyvään kiintymyksen tunteeseen omia metsiä kohtaan. (Laurén 2006.)

Kulttuurintutkimus ja sosiologia ovat kiinnostuneita muutoksista ja jatkumoista, joita kulttuurit ja sosiaaliset yhteisöt kokevat. Niiden tavoitteena on avata ilmiöiden sisältöjä ja merkityksiä, jolloin tuloksena on pikemminkin parempi ymmärrys vaikutuksista kuin niiden mittaaminen. Ne eroavat esimerkiksi metsätieteestä, joka lähtee tyypillisesti liikkeelle jostakin näkökulmasta perustellusta kestävyiden normista.

Ihmisten metsiin liittyvät arvot ja asenteet ovat olleet muutoksessa ja muuttuvat yhä. Kulttuuriset muutokset ovat kuitenkin jähmeitä, hitaasti muuttuvia, ja on tavanomaista, että ne säilyttävät sitkeästi piirteitä entisestä. Uusi ja vanha voivat kulkea pitkäänkin lomittain ja rinnakkain. Ennen pitkää vanha jättäytyy taka-alalle, jatkaa elämäänsä hiljaisesti ja lopulta se voidaan unohtaa kokonaan.

Tässä katsauksessa puhumme metsätalouden ja metsien suojelun sosiokulttuurisista vaikutuksista. Kun kulttuuria ja perinnettä ei enää ymmärretä vain menneisyytenä, hankaloituu sen tarkka erottelu sosiaalisesta tässä yhteydessä. Käymme läpi eri yhteiskuntateoreettisista näkökulmista tehtyä metsätalouden sosiokulttuuriseen kestävyteen liittyvää tutkimusta. Tarkastelemme sosiokulttuurisia vaikutuksia eri tyyppisinä ja eri tasoille ulottuvina. Esittelemme ja havainnollistamme eri tyyppisiä sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia suomalaisilla ja kansainvälisillä alan tutkimuksilla. Katsaus ei kuitenkaan pyri olemaan kattava, vaan siinä pyritään nimenomaan löytämään esimerkkejä erilaisista metsiin liittyvistä sosiaalisista ja kulttuurisista ilmiöistä. Yksilötasolla käsittelemme suojelun hyväksyttävyyttä (luku 2) ja paikallista tietoa (luku 3). Lisäksi tarkastelemme vaikutuksia ryhmän, kyläyhteisön

ja alueiden tasoilla (luvut 3 ja 4). Luvussa 5 pohdimme sosiokulttuurisen kestävyuden arviointia sekä käymme läpi erilaisia menetelmiä tuottaa tietoa ja arvioida sosiokulttuurisia vaikutuksia. Luvussa 5 pohdimme myös, millaisia uusia avauksia sosiokulttuuristen ilmiöiden ja vaikutusten tunnistamisella voidaan tuoda erilaisten metsätalouden haasteiden ratkaisukeinojen löytämiseksi kuten passiivisten metsänomistajien aktivointi, metsätalouden työvoimapula sekä puunhankinnan liiketoimintamallien ja kannattavuuden kehittäminen.

2 Hyväksyttävyyden ja osallistuminen

2.1 Vapaaehtoinen metsiensuojelu

Kyllösen (2007, 2008) mukaan ympäristöpoliittisten päätösten hyväksyttävyyden ja oikeutuksen on ajateltu paranevan lisäämällä kansalaisten osallistumista ja päätöksenteon läpinäkyvyyttä. Metsäpolitiikan ja -suunnittelun alalla kansalaisilla ja metsätalouden sidosryhmillä on laajat osallistumismahdollisuudet (Hytönen 2000, Piiparinen & Kotisaari 2006). Tyypillisimmät osallistumiskanavat ovat Metsähallituksen valtion omistamia maita koskeva luonnonvarasuunnittelu sekä metsäkeskusten johdolla laadittavat alueelliset metsäohjelmat (Leskinen 2007) ja kansallinen metsäohjelma (Primmer & Kyllönen 2006).

Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelman kokeiluvaiheen (METSO 2003-2007) pilottihankkeiden yhteydessä pyrittiin lisäämään metsänomistajien osallistumismahdollisuuksia metsiensuojeluun vapaaehtoisen suojelun kautta. Ohjelmassa osallistuminen tarkoitti metsänomistajan vapaaehtoisuutta osallistua monimuotoisuuden turvaamistoimiin ja hankkeisiin. Taustalla vaikuttivat aikaisemmat kokemukset, joissa metsänomistajan ja viranomaisten kohtaamiset luonnonsuojeluasioissa eivät ole sujuneet onnistuneesti. Kumelan ja Paloniemen (2006) mukaan viranomaiset eivät perinteisesti ole ottaneet huomioon metsänomistajan näkemyksiä esimerkiksi suojelun toteuttamistavoista, mikä on metsänomistajasta tuntunut epäoikeudenmukaiselta. "Pakkosuojelu" on kismittänyt etenkin niitä metsänomistajia, jotka suhtautuvat negatiivisesti kaikenlaiseen luonnonsuojeluun, mutta myös sellaisia metsänomistajia, jotka pitävät arvossaan yksityisten ihmisten omistusoikeutta metsiinsä (Kumela & Paloniemi 2006). Viranomaislähtöisyys ja maanomistajan näkemysten sivuuttaminen ovat johtaneet siihen, että metsänomistajat ovat menettäneet luottamusta ympäristöhallintoon, erityisesti ympäristökeskuksiin.

METSON luonnonarvokaupan ja yhteistoimintaverkostojen kokeiluhankkeissa metsänomistajien suojeluhaluutta ja luottamusta suojelua edistäviin viranomaisiin ja toimiin lisättiin uudenlaisilla toimintatavoilla (Kumela & Paloniemi 2006, Nurminen 2006, Nurminen ym. 2008, Ovaska 2006). Luonnonarvokauppaa toteutettiin Satakunnassa ja Lounais-Suomessa. Yhteistoimintaverkostojen kokeiluhankkeita toteutettiin Pohjois-Karjalassa (Pohjois-Karjalan lehtoverkosto), Hämeessä (Hämeen Metso), Uudellamaalla (Lohjan Metsävasu) sekä Pohjanmaan rannikkoalueella (Merestä Metsäksi). Tarjouskilpailua järjestettiin Itä-Uudellamaalla, Pohjois-Savossa ja Lounais-Lapissa.

Luonnonarvokaupan, joka oli keskeinen menettely myös yhteistoimintaverkostoissa, keskeisenä ideana oli, että metsänomistajat voivat itse tarjota omistamiaan metsäkohteita suojeluun, määrittellä suojeltavan alueen sekä esittää ehdotuksen korvausten suuruudesta (Kumela & Paloniemi 2006). Kokeiluhankkeet kasvattivat suojelun hyväksyttävyyttä metsänomistajien näkökulmasta erityisesti vapaaehtoisuutensa sekä suojelusta saatavien korvausten johdosta

(Kostilainen 2007, Kumela & Paloniemi 2006, Nurminen ym. 2008, Ovaska 2006, Primmer & Keinonen 2006). Ne loivat suojeluyönteisyyttä metsänomistajien keskuudessa tai ainakin nosti sen esille. Uusi suojelukeino saattoi antaa ennestään suojeluyönteisille metsänomistajille keinon näyttää suojeluhalukkuutensa, koska pakkosuojelua ei tarvinnut pelätä eikä myöskään liian pieniä korvauksia. Tämän lisäksi hanke lisäsi positiivista suhtautumista suojelua kohtaan niiden metsänomistajien keskuudessa, jotka eivät olleet aiemmin suojelua suunnitelleetkaan.

Ainakin joissakin tapauksissa metsänomistajat hyötyivät suojelukorvauksesta enemmän, kuin mitä suojelusta aiheutui kustannuksia hakkuutulojen menetyksinä. Nurmisen ym. (2008) tutkimuksessa vaihtoehtokustannuksen laskenta osoitti, että metsikkötasolla tarkasteltuna suojelu lisäsi omistajien metsästään saamaa hyötyä keskimäärin 571 €/ha. Puuntuotannon menetysten ylimenevä osa on voinut toimia korvauksena metsänomistajan päätäntävällän menetyksestä. Hyvällä korvauksella oli siten hankittu lisää metsiensuojelun hyväksyttävyyttä. Toisaalta korvausta on voinut vaatia myös epävarmuus tai luottamuksen puute järjestelmään. Tämä siitä huolimatta, että yhteistoimintaverkostossa luottamusta oli ja sitä pyrittiin lisäämään. Metsänomistajat kokivat kuitenkin epävarmuutta siitä, mitä tapahtuu kymmenen vuoden päästä luonnonarvokaappasopimusten päättyessä. (Nurminen ym. 2008.)

2.2 Onko hyväksyttävyyden sosiaalinen vaikutus?

METSON kokeiluhankkeissa sosiaalisen kestävyden edistäminen toteutui varmistamalla suojelutoimien hyväksyttävyyden metsänomistajien näkökulmasta. Yhteiskunnan näkökulmasta "hyväksyttävyyden ostaminen" ja vapaaehtoisuus voivat olla tarkoituksenmukaisia keinoja, kun halutaan varmistaa halukkuus suojeluun ja yhteistyöhön tulevaisuudessa. Metsänomistajan vapaaehtoisuus korostuu sosiaalisesti kestävänsä metsiensuojelun kriteerinä osittain myös toteutettavuutensa takia. Tästä seuraa yksilön näkökulman korostuminen sosiaalisen yhteisön kustannuksella. (Nurminen ym. 2008.)

Hyväksyttävyydessä onkin kysymys sosiaalista kestävyttä enemmän monimuotoisuuden suojelun legitimitetistä. Legitiimi vallankäyttö on hyväksyttävää ja oikeutettua. (Kyllönen 2007.) Hyväksyttävyyden näkökulmassa sosiaalisesti kestävänsä suojelun toteutus yksinkertaistuu yksilön mahdollisuudeksi valita tai olla valitsematta annettua tarjousta sekä tarjotun korvauksen vastaanottamiseen. Näin ollen yksilö näyttäytyy passiivisena. Mikäli perinteisestä poiketen metsänomistaja nähtäisiinkin aktiivisena toimijana, jolla on vapauksia sekä mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua suojelutoimien suunnitteluun nykyistä enemmän, saataisiin eväitä muodostaa yksityisen ja julkisen välille yhteenliittymiä, joissa muutospaineiden haltuunotto sekä osapuolten välinen kommunikointi helpottuisi (Hiedanpää & Jokinen 2007). Tällöin metsänomistajalla olisi perinteiseen verraten enemmän valtaa, vapauksia ja todellisia valinnanmahdollisuuksia, mikä voisi vaikuttaa myönteisesti suojelun hyväksyttävyyden lisääntymiseen metsänomistajan näkökulmasta.

Legitimiteettivajeen poistaminen lisäämällä osallistumista - tässä tapauksessa antamalla metsänomistajille lisää päätäntävällän - sisältää omat haasteensa. Osallistumisoikeuksien lisäämisen taustalla on odotus siitä, että kansalaiset - metsänomistajat - ymmärtävät ja tahtovat käyttää heille suotuja osallistumisoikeuksia ja ottaa vastuuta ympäristönsuojelusta. Ajatus vastuun kantamisesta on kuitenkin laajempi oletus kuin minkä toteutumiseen nykyinen lainsäädäntö ja hallintojärjestelmä antavat mahdollisuuksia. Osallistumisoikeuksien lisääminen parantaa legitimitettä omalta osaltaan, mutta sen lisäksi on ratkaistava kysymykset julkisen vallan oikeutuksesta, sen valtaa rajoittavista periaatteista ja auktoriteetista sekä julkisen vallan

perusteluvelvollisuudesta. (Kyllönen 2007, 2008.) Lisäksi on perusteltua edellyttää, että legitimitietin tarkastelua laajennetaan metsien suojelun metsänomistaja-yksilön näkökulmasta koskemaan laajemmin metsäpolitiikkaa yhteiskunnan kaikkien sidosryhmien näkökulmasta.

Metsäpolitiikan kannalta ongelma on, että sosiaalinen kestävyys on ymmärretty eri tavoin METSON poliittisten tavoitteiden asettelussa ja sen toteutuksessa. Poliitiikan tavoitteenasettelu koski maaseudun yhteisöjen elinvoimaisuutta ja toteutus metsänomistajakohtaista toiminnan hyväksyttävyyttä. Vaikka hyväksyttävyyden on tärkeä sosiaalisen kestävyuden toteutumisen ehto, se ei yksinään riitä sosiaalisen kestävyuden toteutumisen kriteeriksi.

Esimerkiksi yhteistoimintaverkoston tarkoituksena oli lisätä sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä muun muassa kannustamalla maaseutu- ja luontomatkailuyrittäjyyteen (Valtioneuvoston... 2002). Yhteistoimintaverkostoissa pyrittiin sovittamaan yhteen monimuotoisuuden turvaaminen, metsätalous ja muu metsien monikäyttö, kuten virkistys, riistatalous ja matkailu. Seuraavissa luvuissa käymme läpi tekijöitä, jotka vaikuttavat sosiaaliseen kestävyteen yhteisön näkökulmasta tarkasteltuna. Ottamalla mukaan sosiaalisen yhteisön näkökulma on mahdollista parantaa tulevan toimintaohjelman toteuttamista. METSON suojelutoimet ovat oleellinen osa Kansallinen metsäohjelma 2015:a (Kansallinen... 2008). METSO 2008-2016 -ohjelma tulee käsittämään myös yhteistoimintaverkoston toiminnan tukemisen, millä pyritään edesauttamaan erityisesti metsänomistajien aktiivista toimintaa sekä metsien monikäytön ja suojeluun perustuvan elinkeinotoiminnan kehittämistä. (Valtioneuvoston...2008.)

3 Metsä yksilön kokemana ja arvostamana

3.1 Metsäkokemuksen huomioon ottamisen tärkeys

Suomalaisista vajaa miljoona on yhteydessä metsänomistukseen jollain tapaa: joko suoraan omistamalla metsää tai välillisesti esimerkiksi suvun omistaman metsän kautta. Kuitenkin nelisen miljoonaa suomalaista käyttää metsiä ja nauttii niiden tarjoamista hyödyistä jokamiehen oikeuksien kautta tai valtion metsissä. Koska metsien keskeiset maisema- ja hyvinvointivaikutukset ovat hyvin tiedossa, myös niiden metsäsuhdetta, joilla ei ole omia metsiä tulisi vaalia. (Valtanen 2006.)

Ehkä tärkein syy tunnistaa ja ottaa huomioon ns. "jokamiehen" metsiin liittämät merkitykset ja arvostukset sekä kulttuuriset prosessit, joiden kautta merkitykset syntyvät, on metsien virkistyskäytön kansanterveydelliset vaikutukset. Tutkimusten kautta on saatu tietoa siitä, millaisista metsistä ihmiset pitävät, mutta sen sijaan vähän tiedetään siitä, mitkä metsän tekijät vahvistavat virkistyskäytön hyvinvointivaikutuksia. On todettu, että tietyt metsän rakenteelliset elementit, muun muassa maisema, turvallisuus, metsän ikä ja tiheys, vaikuttavat siihen, millainen virkistyskokemuksesta syntyy (Karjalainen & Sievänen 2006). Tutkimustuloksia olisi syytä soveltaa etenkin kaupunkimetsien hoidossa, sillä metsän ominaisuuksiin voidaan vaikuttaa metsänhoidon kautta.

Puistomaisten luontoympäristöjen on todettu kohentavan kaupungissa asuvien ihmisten mielialaa ja elvyttävän heitä stressistä. Luontoympäristössä oleskelulla on siten mahdollisuus vaikuttaa omaan terveydentilaan. Etenkin luonnossa sijaitsevassa mielipaikassa ihminen pystyy säätelemään olotilaansa terveyttä edistävään suuntaan. Lisäksi luontoympäristö voi tarjota

elvyttäviä kokemuksia, kuten arkipäivästä irti pääsemistä sekä ykseyden ja sopusoinnun kokemista ympäristön kanssa (Tyrväinen ym. 2007). Mistä tahansa paikasta luontoympäristössä ei kuitenkaan voi muodostua hyvinvointia edistävää mielipaikkaa. Elvyttäväksi koetun paikan on sovittava yhteen kokijan arvomaailman kanssa, vastattava hänen odotuksiaan. Paikan tulee tuntua itselle sopivalta, jotta luonnon kanssa on mahdollista olla vuorovaikutuksessa. (Salonen 2005.) Varsin usein nykypäivänkin suomalaisessa kulttuurissa tällaiseksi paikaksi mielletään kaupungista hieman syrjässä olevat, hiljaiset ja yksinolon mahdollistavat luonnonalueet (Laurén 2006, Laurén 2008).

Kaupunkilaisille lähiluonnon merkityksellisyys syntyy eri aistien kautta koetusta luonnosta, jossa voi kulkea ja viettää aikaa. Juuri näiden erilaisten kokemusten, merkitysten ja perinteiden kautta luontoon kohdistuu myös eriäviä intressejä. Jotkut esimerkiksi toivovat metsiltä avaruutta ja hoidettua ulkonäköä. Erilaisten arvostusten pohjalta kaikki eivät näe esimerkiksi puuston harventamista ja lahopuiden poistamista myönteisinä seikkoina. Suuret muutokset kuten kaupunkirakenteen tiivistäminen ja samalla lähiluonnon tuhoutuminen koetaan usein harmilliseksi. (Asikainen 2007, Korpela ym. 2008 a,b, Tindall 2003, Tuominen 2008.)

Metsittämishankkeissa kulttuurisesti tärkeän maiseman muutos aiheuttaa usein paikallisten ihmisten kritiikkiä. Metsitys on eräs negatiivisimmista maisemaa koskevista muutoksista, minkä merkitys erityisesti maaseudun maisemassa on merkittävä (Tyrväinen & Tahvanainen 2000). Istutettu, kasvava metsä sulkee maiseman, joka oli perinteisesti ollut avara sekä eristää naapurit toisistaan luomalla näköesteen. Jos esimerkiksi havupuuvaltaiset metsät vaikuttavat keinotekoisilta ympäristönsä nähden, eivät ne ole houkuttelevia metsiä virkistyskäytön kannalta. (Flechard ym. 2007.) Jos metsät kuitenkin koetaan kulttuurisesti tärkeämmiksi kuin esimerkiksi laajat vesistö- ja peltonäkymät, maiseman jonkinasteinen umpeutuminen muun muassa peltojen metsityksen seurauksena voidaan kokea myönteisenä. Maiseman muutoksen vaikutukset ovat paitsi kulttuuriin, myös paikkaan ja asukkaisiin sidottuja, minkä takia maisemanhoidon lähtökohdina tulisi pitää paikallisten näkemyksiä. (Tyrväinen & Tahvanainen 2000, Tyrväinen ym. 2007.)

Metsien arvoihin liittyvissä tutkimuksissa kokemuksiin pohjautuvien ja symbolisten arvojen tutkiminen on jäänyt vähemmälle huomiolle (Tindall & Lavalée 1999). Tutkittaessa arvoja eri ryhmien väliset erot on tärkeitä huomioida. Koska ei ole olemassa homogeenistä kansalaisten ryhmää, tutkimus tai sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten arviointi tulisi suunnitella siten, että niillä saadaan tavoitettua eri sosiaalisten ryhmien näkemykset ja niiden väliset eroavaisuudet. Esimerkiksi kahden ääripään, ympäristöjärjestöjen ja metsäteollisuuden, metsiin liittyvistä arvoista saatetaan olla hyvinkin tietoisia, mutta tavallisten ihmisten arvostuksia ja käsityksiä metsistä ei tunneta. (Tindall 2003.)

Muun muassa kaupunkisuunnittelussa voi olla riittävä pelkästään mitata niitä ihmisten ilmaisemia maisemaan ja virkistysalueisiin liittyviä arvostuksia, jotka ovat syntyneet kulttuurisen merkityksenannon kautta. Näissä myös taloudellisen arvottamisen menetelmät ovat toimivia. Tämä johtuu siitä, että kaupunkilaisilta ei odoteta omaehtoista taajamametsien ja puistojen hoitoa. Kaupunkilaisuuteen voivat kuulua pienemmät aktiivisuuden osoitukset, kuten roskien keruu. Toisinaan kuitenkin on osoitettavissa tarve ymmärtää myös niitä tapoja ja prosesseja, joiden kautta arvostukset syntyvät. Näin on esimerkiksi metsänomistajien metsilleen antamien merkitysten kohdalla, sillä metsänomistajilta odotetaan omaehtoisuutta ja aktiivisuutta suhteessa metsiensä käsittelyyn. Lisäksi, mitä paremmin ymmärretään arvostusten taustoja, sitä paremmin voidaan jo etukäteen tehdä kestävämpiä päätöksiä niin monimuotoisuuden suojelussa kuin muussakin metsäpolitiikassa.

3.2 Aktiivinen metsänomistaja haluaa käyttää paikallista tietoaan

Metsänomistajien paikallinen ja hiljainen tieto poikkeaa asiantuntijatiedosta, jota METSO 2003-2007 -ohjelmassa edustivat luonnonsuojelubiologiset kriteerit. Suojelubiologiset kriteerit vastaavat ekologiin suojelutarpeisiin, mutta metsänomistajille myös toisenlaiset kriteerit ovat tärkeitä. Metsänomistajat eivät välttämättä tunne metsiensä ekologisia arvoja saati yksittäisiä lajeja metsissään, mutta he tuntevat metsänsä perusteellisesti muista lähtökohdista käsin. Metsänomistajilla on useita perusteita tarjota metsäalueitaan suojeltaviksi. Metsä voi olla omistajalleen maisemallisesti ja historiallisesti arvokas: metsä liittyy omaan historiaan ja muistoihin ja metsä on tärkeä omistussuhteen ja kokemusten kautta. Vaikka metsä muodostaisi oleellisen osan toimeentulosta, niitä halutaan myös suojella (Ovaska 2006). Joidenkin metsänomistajien alueet jäävät hakkaamatta korvauksesta riippumatta (Borg 2008). Metsänomistaja ei välttämättä näe ristiriitaa muun metsienkäytön ja suojelun välillä, vaan näkee luonnonsuojelun osana metsätaloutta (Kumela & Paloniemi 2006). Metsänhoitotoimenpiteillä siisteinä pidetty, helppokulkuinen metsä voi edustaa omistajalleen esteettisyyttä ja virkistysarvoja (Ovaska 2006). Näkemykset siitä, mikä on suojelun arvoista metsää, kiinnittyivät siten toimintaan ja metsänomistajan metsien kasvatukselle asettamiin odotuksiin.

MetsäVasussa mukana olleet metsänomistajat tunsivat metsänsä hyvin, mutta mistä kertoo heidän jättäytymisensä maallikon rooliin silloin, kun heidän metsiensä arvoja määriteltiin? Useat metsänomistajat olivat tottuneita asiantuntijalähtöiseen tietoon ja luontoarvojen määrittelyyn. Kuten metsäasiantuntijat, metsänomistajatkin korostivat biologisten suojeluperusteiden merkitystä sekä sitä, etteivät he metsiinsä liittyvästä kokemuksesta huolimatta ole asiantuntijoita suojelusta puhuttaessa. (Ovaska 2006.) Metsänomistajien asenteista voi havaita kulttuurisen yhteyden asiantuntijatiedon oikeana pitämiseen ja sitä kautta juuri näiden arvojen ja käsitysten asemaan. Koska asiantuntijatieto on arvostettua, saattoi metsänomistajien olla vaikeaa puolustaa kokemuseräistä tietoaan ja ”pehmeitä” arvojaan suojelukysymyksissä. Kenties perustelemalla tärkeitä asioita luonnontieteellisellä tiedolla metsänomistajat pyrkivät pääsemään samoihin lopputuloksiin kuin käyttämällä itselleen tärkeitä arvojaan tai kokemuksiaan perusteluina. Syynä ulkopuolelle jättäytymiseen voi myös olla metsänomistajien tottumus suojelun kriteerien ja omien näkemysten ristiriitaisuuteen (Ovaska 2006) ja sen myötä siihen käsitykseen, että vain luonnontieteellinen tieto huomioidaan suojelupäätöksissä.

METSO-ohjelma on metsänomistajalähtöinen nimenomaan toimintatavoiltaan, ei suojelukohteiden valinnassa. Ristiriitainen tilanne syntyy, kun metsänomistajan mielestä arvoton kohde suojellaan suojeluohjelman tai lain nojalla, mutta hänen arvokkaaksi kokemansa kohde ei täytä suojelun vaatimuksia (Borg 2008, Ovaska 2006). Vapaaehtoisen metsien monimuotoisuuden kokeiluissa, kuten luonnonarvokaupassa ja monimuotoisuusverkostohankkeissa on ollut kyse metsänomistajien osallistamisesta. Toisin sanoen metsänomistajia on ylhäältä päin kehoitettu tarjoamaan metsäkohteitaan suojeluun (ks. esim. Borg 2008, Nurminen ym. 2008, Paloniemi & Koskinen 2005). Tällaisen osallistamisen tavoitteena voi olla muun muassa suojelumuotoisuuden lisääminen ja suojelualueiden hankinta vapaaehtoisin menetelmin. Hankkeissa ei muodostunut metsänomistajille aktiivista roolia, sillä heidän paikallinen tietonsa ei päässyt vaikuttamaan suojelubiologisten kriteerien rinnalla.

Jotta metsiensuojelu olisi hyväksyttävää, sen pitäisi vastata myös eri sosiaalisten ryhmien odotuksiin suojelemisen arvoisista metsistä. Metsänomistajien paikallista tietoa ei tulisi

väheksyä jo senkään takia, etteivät vapaaehtoisen suojelun menettelyt muuttuisi sosiaalisesti kestävämmiksi. Metsien monimuotoisuuden tavoittelussa haasteena on metsänomistajien suojelukäsitysten, paikallisen tiedon ja arvojen sekä ekologisen tiedon yhdistäminen, jottei metsäluontoa irrotettaisi sen paikallisista yhteyksistään tai metsänomistajien arjesta (Ovaska 2006). Paikallistieto tulisi nähdä osana asiantuntijuutta ja välttämättömänä osana onnistuneita ja innovatiivisia suojelupäätöksiä ja sitä kautta luoda uutta tietoa (Ovaska 2006).

Paikallisen ja hiljaisen tiedon mukaan ottaminen päätöksentekoon mahdollistaa myönteisten sosiaalisten vaikutusten syntymisen. Suojelu tavoittaisi metsänomistajien paikallistiedon ja sosiaalisen hyväksynnän sekä muotoutuisi luonnolliseksi osaksi metsänomistajien ja esimerkiksi paikallisen matkailuyrittäjän arkea (Kostilainen 2007). Lisääntyneen suojelumuonteisuuden lisäksi tästä voisi seurata uusia toimivia käytäntöjä. Tällainen voisi olla maaomistajan niin halutessa sellaisen taloudellisessa käytössä olevan metsän, jossa olisi monimuotoisuuspotentiaalia tulevaisuudessa, ennallistaminen muuttamalla metsänhoitokäytäntöjä. (Ovaska 2006.)

3.3 Yksilön elämänhallinta: aktiivinen toimija vai passiivinen sopeutuja?

3.3.1 Elämänhallinnan haasteet koneyrittämisessä ja metsätyössä

Paikallisen tiedon käyttö lisää muutoksen hallittavuutta toimijan näkökulmasta. Rannikon ja Tervon (2006) sekä Leskisen ym. (2006) tutkimuksissa sosiaalinen kestävyys yksilön tasolla on tarkoittanut yksilön aktiiviseen toimintaan liittyvien mahdollisuuksien parantumista. Sosiaalisesti kestävä kehitys sisältää ajatuksen ”hyvinvoinnista, sen oikeudenmukaisesta jakautumisesta ja muutoksen hallittavuudesta”. Metsien kestävä käyttö tukee ”yksilöiden ja yhteisöjen mahdollisuuksia ohjata omaa elämäänsä” sekä antaa valmiuksia kohdata ja käsitellä vaikeuksia ja selviytyä niistä. (Rannikko & Tervo 2006.)

Viime vuosisadalla tapahtuneisiin metsätyön muutoksiin ja koneyrittäjyyden kehittymiseen liittyy yksilöiden tekemiä ratkaisuja, jotka eivät ole olleet heille toivottuja, vaan pakollisia. Lieksassa metsätyömiehet joutuivat 1900-luvun jälkipuoliskolla jatkuvasti muuttuvan metsätalouden haasteiden eteen. Useat joutuivat kouluttautumaan tai siirtymään uudenlaisiin työtehtäviin, osa jatkoi metsäalalla, osa siirtyi kokonaan uudelle alalle. Koneellistumista tapahtui useissa sykleissä, ja metsätyömiehet joutuivat jatkuvasti uudistamaan ammattiosaamistaan koneellistumisen edetessä ja myöhemmin myös tietoteknologian tullessa toimistoihin ja metsäkoneisiin. (Rannikko & Tervo 2006.)

Metsätyö on muuttunut paitsi koneellistamisen ja teknologisen kehityksen, myös työn luonteen osalta, mikä on vaatinut tottumista. Kiire on pikemmin sääntö kuin poikkeus, etenkin yrittäjien osalta. Ympäristöasiat ovat tulleet mukaan metsätyöhön, ja niinpä hakkuita suorittavien on ollut opeteltava tunnistamaan metsien luontoarvot, jotka tulee jättää hakkuiden ulkopuolelle. (Rannikko & Tervo 2006.)

Elämänhallinta edellyttää yksilöiltä jatkuvaa sopeutumista uusiin olosuhteisiin ja muutoksiin. Sopeutuminen ei välttämättä kerro elämäntilanteen parantumisesta vaan pikemminkin siitä, että yksilö on joutunut tekemään ratkaisun, joka ei ehkä ollut toivottu, mutta pakollinen (Rannikko & Tervo 2006). Sopeutuminen voi tarkoittaa tyytymistä muutosta seuranneeseen tilanteeseen. Sopeutuminen ja tyytyminen kuvastavatkin yksilön passiivista roolia, jossa sosiaalinen

kestävyys ei toteudu. Kun yksilöllä jää mahdollisuudeksi vain sopeutuminen, eivät hänen mahdollisuutensa vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ole todellisia (Rannikko & Tervo 2006).

3.3.2 Omaehtoinen metsänomistaja ja koneyrittäjä metsäenergia-alalla

Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta on eri asia toteuttaa ylhäältä saneltuja vaihtoehtoja kuin omaehtoisia hankkeita. Metsänomistajien puuenergiaosuuskunnat sekä koneyrittäjien yhteisyritykset ovat esimerkkejä toiminnan omaehtoisuuden ja paikallisen tiedon hyödyntämisen tärkeydestä. Puuenergiaosuuskuntien toiminta hyödynsi samanaikaisesti metsäenergia- ja maaseudun kehittämisen politiikkaohjelmia ja tukia (Leskinen 2006). Vaikka kehittämisorganisaatiot tukivat toimintaa esittelemällä mahdollisia liiketoimintakonsepteja, suunnittelivat ja tekivät osuuskunnan jäsenet itse päätöksen sen toimintatavoista. Valinta osuuskuntaan lähtemisestä ei ole ollut pakkotilanne. Puuenergiaosuuskunta on tuottanut muitakin myönteisiä sosiaalisia vaikutuksia kuin työllisyyttä ja tuloja. Se on aktivoinut metsänomistajia omatoimiseen metsänhoitoon, lisännyt puun paikallista ja alueellista jalostusta ja kannustanut muuhunkin taloudelliseen toimintaan muun muassa konepajojen muodossa monipuolistaen paikallista elinkeinorakennetta (Leskinen ym. 2006, Leskinen 2007, Åkerman & Jänis 2005). Yksi keskeinen tekijä, jossa omaehtoisuus toteutuu, on osuuskuntien pyrkimys lämmöntuotannon arvoketjun hallintaan: vaikka se myös vaatii monipuolista osaamista, se tarjoaa mahdollisuuden parantaa kannattavuutta kehittämällä omaa toimintaa.

Omaehtoisuus on keskeistä myös koneyrittäjien yhteisyrityksissä, joihin yrittäjät ovat itsenäisellä päätöksellä lähteneet osakkaaksi. Yhteisyritykset pyrkivät saavuttamaan skaalaetua metsäenergian tuotannossa, jolloin isojakin asiakkaita voidaan palvella toimintavarmasti ja kustannustehokkaasti. Arvoketjun hallinta lisää toimintavaihtoehtoja. Omaehtoisuuden lisäksi keskeinen kilpailukykyä parantava tekijä on mahdollisuus hyödyntää koneyrittäjien paikallista tietoa liittyen metsäenergian hankintaan. Kukin koneyrittäjä on oppinut tehokkaan metsäenergian korjuun käytännöt yrityksen ja erehdyksen kautta. Yhteisyrityksessä oma osaaminen jaetaan osakkaiden kesken, sillä hyöty tästä tulee myös itselle esimerkiksi osinkojen kautta (Leskinen ym. 2008, Tanskanen 2008).

Voimaantuminen ja valtautuminen ovat avaimia yksilöiden ja yhteisöjen omaehtoisuuden, aktiivisen ja sitoutuneen toiminnan kehittymiselle ja ne antavat lisää valtaa päättää omasta ja yhteisön elämästä. Voimaantunut yksilö tai yhteisö ei ole kyvykäs toimimaan, ellei se myös valtaistu. Valtautumisessa on kyse vallan saamisesta, ja se edellyttää muutoksia yhteiskunnan ja yhteisön toimintatavoissa. (Paloniemi & Koskinen 2005) Esimerkiksi Kemijärven massaliike voimaantui, mutta ei lopulta kuitenkaan valtautunut. Valtautuminen voi näkyä puuenergiaosuuskunnan kannattavuutena ja laajentumisena.

4 Sosiaalinen vaikutus tai muutos yhteisön kokemana

Kun metsätalouden ja -teollisuuden työpaikat häviävät joko nopeasti tai asteittain ja vähitellen, voidaan puhua murroksesta tai rakennemuutoksesta. Muutosten yhteydessä on tarkasteltava yhteisöjen ja alueiden elinvoimaisuutta myös kokonaisuutena unohtamatta kuitenkin ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia. Muutos näyttäytyy erilaisena yksilön, kylän, kunnan ja alueen tasoilla (Rannikko & Tervo 2006).

Yhteisön kyky kestää muutoksia riippuu elinkeinorakenteen monipuolisuudesta. Murrokset näkyvät voimakkaasti metsätaloudesta riippuvaisissa yhteisöissä kuten Lieksassa. Lieksassa metsäteollisuuden kulta-aikoina 1940- ja 1950-luvuilla jopa yli kolmasosa Lieksan työkykyisistä miehistä saattoi toimia ammattimaisina metsätyömiehinä. Lieksan väkiluku nousi metsätalouden työllisyysvaikutusten johdosta aina vuoteen 1960 saakka, jonka jälkeen metsätalouden koneellistumisen vaikutuksesta metsäammattilaisten työpaikat ja kunnan väkiluku lähti nopeaan laskuun. (Rannikko & Tervo 2006.)

Muutos saattaa olla suuri yksittäiselle sektorille, mutta sosiaalisten vaikutusten merkittävyyden arvioimiseksi tulisi myös muita sektoreita kuin metsäsektori ottaa mukaan tarkasteluun. Tämä vaatii tarkastelun laajentamista perinteisen sektorikohtaisen alueellisen työllisyys- ja talousvaikutusten ulkopuolelle. Yhteisössä saattaa olla meneillään metsätaloudesta riippumattomia, itsenäisiä muutosprosesseja, joilla voi olla merkittävä vaikutus yhteisön kykyyn vastata tapahtuneeseen muutokseen. Jos metsätalouden lakkauttamisen myötä työnsä menettäneille tarjotaan uutta työtä muilta elinkeinosektoreilta, jäävät sosiaaliset haittavaikutukset pieniksi. (Sampson ym. 2007.)

Muun muassa bioenergiaprojekteissa on tunnistettu yhteisöön kohdistuvia hyötyjä työllisyysvaikutusten kautta, pohdittu osapuolten yhteistyön lisääntymistä sekä vaikutuksia yhteisöllisyyteen (Healion 2005, Madlener & Bachhiesl 2005). Kuvan saamiseksi muutosten aiheuttamista sosiaalisista vaikutuksista on arvioitava vaikutukset tulonjakoon ja tunnistettava voittajat ja häviäjät muutoksessa. Juuri hyötyjen ja haittojen jakaantuminen aiheuttaa ristiriitoja. Jos paikallisyhteisöiden asema metsien ostamiseen ja hallintaan liittyvissä asioissa on heikko alueen ulkopuolisten yritysten rinnalla, koetaan helposti hyötyjen valuvan alueen ulkopuolelle. Ristiriitoja voi syntyä esimerkiksi maisemahaitoista ja metsätalouden liian vähäisestä työllistävyydestä. (Flechard ym. 2007.)

Erialaisten metsäprojektien tuottamien hyötyjen ja haittojen arviointi ja heikoimmassa asemassa olevien ryhmien aseman parantaminen on tunnettu käytäntö kehitysyhteistyöprojekteissa (esim. Bajracharya ym. 2006), mutta Suomessa asiaan on kiinnitetty vähän huomiota. Esimerkiksi kansallispuiston perustaminen voi vähentää valtaa perinteisiltä yhteisön jäseniltä, kuten paikallisilta maanomistajilta (Selby & Petäjäistö 2008). Koska kansallispuisto toisaalta rajoittaa paikallisten asukkaiden toimintaa, kuten kalastusta, ja toisaalta myös luo matkailu- ja muita mahdollisuuksia, kokevat asukkaat tärkeäksi saada osallistua kansallispuiston hoidon ja kehittämisen suunnitteluun.

5 Sosiokulttuurinen kestävyys ja sen arviointi

5.1 Miten erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia voidaan tunnistaa?

Tutkittaessa metsätalouden tai metsien suojelun kulttuurisia tai sosiaalisia vaikutuksia tai metsien suojeluun tai käyttöön liittyviä käsityksiä menetelmät vaikuttavat keskeisesti siihen, minkälaista tietoa vaikutuksista saadaan selville. Kvantitatiiviset ja laadulliset menetelmät täydentävät toisiaan. Laadullisilla haastatteluilta saadaan tietoa yksilötason kokemuksista, mutta myös kuvauksia merkittävistä tapahtumaketuista. Yleisesti käytetyillä teemahaastattelulla (esim. Borg 2008, Fléchard ym. 2007 ja Ovaska 2006) voidaan tavoittaa yhteisötason vaikutuksia

yksilöiden kokemina ja kertomina kuten edellä mainituissa tutkimuksissakin. Syvähaastattelu, jota esimerkiksi Sampson ym. (2007) käyttivät, luotaa syvemmälle kuin teemahaastattelu.

Elämäkertatutkimusta (esim. Rannikko & Tervo 2006) käytetään yksilöiden elämänsä tutkimiseen, jossa haastateltava vapaasti kertoo tutkimusaiheeseen liittyen itselleen tärkeitä elämänsä vaiheita. Elämäkertatutkimuksen avulla voidaan saada selville yksilöiden kokemuksia ja muistoja koko hänen elämänsä varrelta ja siten selvittää, kuinka muutokset ja historian tapahtumat ovat näyttäytyneet yksilötasolla. Elämäkerrallisen ja kokemuksellisen tiedon tavoittelussa myös ihmisten kirjoittaminen esimerkiksi eriteemaisten kirjoituskilpailujen avulla tuottaa sekä sisällöllisesti laaja-alaisia että määrällisesti kattavia tutkimusaineistoja.

Tutkimuksissa voidaan myös soveltaa kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia menetelmiä tukemaan toisiaan esimerkiksi yhdistämällä strukturoituja haastatteluja kvantitatiiviseen kyselyyn. Siten haastattelujen kautta saadaan sellaista perusteltua ja syvällistä tietoa, joka antaa pohjan kyselyn laatimiselle (esim. Bajracharya ym. 2006). Tällöin tavoitteena ei ole saavuttaa syvällistä tietoa metsätalouden tai metsien suojelun vaikutuksista vaan tavoittaa mahdollisimman paljon haastateltavia tai vastaajia. Kvantitatiiviset menetelmät antavat viitteitä laajojen ihmisjoukkojen mielipiteistä ja käsityksistä, esimerkiksi METSO-keinojen hyväksyttävyydestä metsänomistajien keskuudessa yleisesti. Kyselyillä ei voida pureutua yksittäisten ihmisten arvostuksiin tai käsityksiin eikä siten syvällisesti ymmärtää ilmaistujen mielipiteiden taustoja tai syitä metsienkäytöstä tai suojelusta.

On myös mahdollista kartoittaa kvantitatiivisesti metsiin ja luonnonvarojen käyttöön kohdistuvia arvoja ja käsityksiä perustuen internetissä olevien uutisvälineiden julkaisemiin juttuihin ja artikkeleihin. Menetelmä perustuu oletukseen ja havaintoihin, joiden mukaan uutisvälineiden tuottaman aineiston analyysi tuottaa hyvin samankaltaisia tuloksia kuin perinteiset asenteita ja arvoja tutkivat tutkimukset. (Bengston 1999.) Menetelmää voidaan hyödyntää, kun halutaan kartoittaa, mitkä kysymykset olisivat tärkeitä ottaa mukaan tutkimukseen tai sosiokulttuuristen vaikutusten arviointiin.

Tapaustutkimuksella voidaan kerätä ja yhdistää erilaisia aineistoja vaikutusten arvioimiseksi. Tällöin keskitytään yhden hankkeen tai yhteisön kokeman muutoksen vaikutuksiin. On myös olemassa erilaisia sosiaalisten vaikutusten arviointimenettelyjä, kuten esimerkiksi 'webbing' ja 'chaining' -menetelmä. Aluksi tutkimuksen fokus ja lähtökohta määritellään käymällä läpi aiheeseen keskeisesti liittyviä julkaisuja tai artikkeleita. Paikallisia voidaan haastatella keskeisten kysymysten hahmottamiseksi sekä vaikutusten arvioimiseksi ja kartoittamiseksi. 'Webbing' ja 'chaining' -työkalujen tavoitteena on määritellä ne sosiaaliset ja fyysisen ympäristön muutokset, jotka juontuvat politiikkatoimien muutoksista ottaen huomioon myös muut sosiaaliset muutosprosessit, joita alueella on tapahtunut. Tavoitteena on määritellä vaikutusten kannalta keskeisin avaintapahtuma sekä siitä johtuvat tapahtumien ketjut ja verkostomaiset vaikutukset. Menetelmän käyttökelpoisuus perustuu siihen, että sen avulla tuotetut tutkimukset voivat tarjota mallin siitä, kuinka tapahtumien prosessit etenevät yhteisössä ja synnyttävät vaikutuksia yhteisöön. Tämän tyyppisen vaikutustutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää myös ennustamaan tulevien muutosten vaikutuksia ja sitä kautta minimoimaan mahdollisia haitallisia seurauksia. (Sampson ym. 2007.)

Kruger ja Shannon (2000) käyttivät osallistavaa menetelmää (civic social assessment) tutkiessaan ihmisten paikoille antamia merkityksiä. Menetelmä korostaa sekä syvällisen tiedon ja ymmärryksen saantia että "tutkittavien" ihmisten osallistumista ja oppimista tutkimusprosessissa. Menetelmän ideana on käsittää tutkittavat henkilöt osana kokonaisuutta ja

antaa heille tilaisuus oppia tuottamaan kokemuksiin perustuvaa tietoa ympäristöstä. Tästä syystä menetelmä on hyödyllinen paitsi yksilöille, jotka saattavat saavuttaa uudenlaisen suhteen omiin käsityksiinsä myös yhteisöille, joille menetelmä antaa mahdollisuuden luoda uudenlaisia yhteyksiä lähiympäristöön.

Eräs tapa kartoittaa ja arvottaa alueita maisema- ja virkistysarvojen mukaan olisi varta vasten suoritettavilla inventoinneilla. Inventointi voisi tapahtua erilaisina yleisökyselyinä, joissa vastaajat voivat merkitä tärkeitä tai pelottavia paikkoja kartalle. Myös osallistavan suunnittelun prosessissa voidaan kerätä paikkaan sidottuja kommentteja ja muokata niistä päätöstukea paikkatietojärjestelmien avulla. Osallistujille voidaan esimerkiksi antaa "pisteitä" kohdennettavaksi siten, että voi pinta-alaltaan pienelle kohteelle antaa suuren painotuksen (esim. yksittäinen lähde) tai suuremmalle alueelle antaa pienen painotuksen (esim. kaikki yli 100-vuotiaat metsät) (Hytönen ym. 2002, Pelkonen ja Tyrväinen 2005, Leskinen & Raitio 2006).

Taloustieteellisiin menetelmiin tukeutuva kustannus-hyöty –analyysi tarkastelee metsätalouden vaikutuksia talouteen ja sitä voidaan soveltaa aina kansalliselta tasolta paikallistasolle saakka. On kuitenkin vaikea arvioida taloudellisesti, minkälaisia epäsuoria vaikutuksia arvoilla saattaa olla paikallistalouksiin. Se on kuitenkin käynyt ilmi, että vetovoimaiset metsät vaikuttavat positiivisesti paikallistalouteen muun muassa turismin kautta, vaikkei tämä välttämättä näykään kyseisen metsäalueen omistajan tuloissa. Metsät saattavat silti toimia muilla tavoin alueen talouden tukijana ja kannustaa metsienkäyttöön esimerkiksi hyödyntämällä metsien virkistysarvoja. Vaikka metsien arvoa arvotettaisiinkin rahassa, on arvottamisessa otettava huomioon metsien epäsuorat vaikutukset (halo effect), jotta metsien taloudellinen arvo näyttäytyy todellisena. (Slee 2006.) Tästä syystä taloudelliset tutkimusmenetelmät on suunniteltava siten, että ne ottavat huomioon kokonaisvaltaisesti myös muut metsätalouteen sidoksissa olevat elinkeinot paikallis- tai aluetasolla, jottei jäätäisi tarkastelemaan ainoastaan metsätalouden tarjoamia suoria työpaikkoja tai pelkästään puunmyyntituloja, sillä epäsuorat vaikutukset saattavat olla huomattavia verrattuina suoriin vaikutuksiin.

Kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusta yhdistävät kriteerit ja indikaattorit (Criteria and Indicators, C&I). Kun aiemmat menetelmät olivat toteavia, ovat kriteerit ja indikaattorit normatiivisia. Niillä määritellään kestävän metsienkäytön kriteerit, ja arvioitaessa metsäohjelmien onnistumista tutkitaan kriteerien ja indikaattorien täyttymistä (Eeronheimo ym. 1997, MMM 2000, 2007). Kriteerit ja indikaattorit saattavat tarjota vertailukelpoista tietoa eri alueiden metsienkäytön kestävydestä mikäli käytössä ovat samat kriteerit ja indikaattorit. Ne ovat kuitenkin tavallisesti ylipaikallisesti määriteltyjä, joten ne eivät välttämättä vastaa paikallistason omia tavoitteita ja toiveita. Näin ollen kriteerit ja indikaattorit voivat antaa paikallistason metsienkäytöstä kestävän kuvan siitäkin huolimatta, että paikallistason kokemukset ovat eriäviä. Jotta paikallistason tavoitteet voitaisiin huomioida, voidaan kriteerit määrittää ylipaikallisesti ja indikaattorit paikallisesti (ks. esim. Beckley ym. 2002). Näin voidaan määritellä kansallisesti tai alueellisesti kestävä metsienkäyttö niin taloudellisesti, ekologisesti kuin sosiaalisesti ja samalla huomioida paikallistasojen ominaispiirteet sekä erilaiset lähtökohdat ja tavoitteet.

5.2 Miten tietoa sosiaalisen ja kulttuurisen muutoksista voidaan hyödyntää metsäntutkimuksessa?

Kulttuurintutkimuksen avulla on mahdollista löytää uusia keinoja metsänomistajien aktivoimiseksi niin metsien hakkuu- ja hoitotoimiin kuin metsien monimuotoisuuden turvaamiseenkin. Metsänomistajien kokemusten ja perinteen kautta syntyvän metsäsuhteen tutkimus voisi lisätä ymmärrystä niistä merkityksistä ja arvoista, joita metsänomistajat liittävät metsiinsä ja metsienkäsittelyn käytäntöihin. Jos tunnettaisiin nykyistä paremmin, miten metsäomistajien suojelulliset ja puuntuotannolliset pyrkimykset lomittuvat, voidaan kehittää metsien käsittelytapoja ja metsänomistajille suunnattuja palveluita. Voidaan luoda sellaisia politiikan ja hallinnon näkökulmasta toimivia malleja, jotka vuorottelevat määräaikaista suojelua ja hakkuuta tai muutoin yhdistävät suojelun ja osittaisen talouskäytön samalla kuviolla. Vastaavasti puunmyyntiin voidaan löytää uusia kannustimia, kun tunnetaan paremmin metsänomistajien hakkuisiin ja korjuujälkeen liittämät arvot ja merkitykset. Näin voidaan kehittää paremmin näitä tarpeita vastaavia metsänomistajien palveluja.

Voi olla myös tärkeää ymmärtää metsätyön yksilökohtaisia kokemuksia sekä sukupolvien muuttuvia kokemuksia ja arvoja. Muuttuva metsätyö haastaa sen tekijöiden arvot ja käytännöt. Koneyrittäjät, joiden liiketoiminta muodostuu erilaisista luonnonhoitohankkeista, kuten soiden ennallistaminen tai kosteikkojen kunnostaminen, kokevat konkreettisesti uuden tavan hyödyntää luonnonvaraa. Myös energiapuun korjuu vaatii uutta suhtautumista. Toisin kuin ajatellaan, hakkuutähteiden korjuu, "risujen keruu", ei ole aloittelevalle metsäkoneenkuljettajalle sopivaa työtä, vaan onnistuakseen tuottavasti vaatii kokeneen ammattilaisen (Tanskanen 2008). Kuljettajat ovat kuitenkin saattaneet asennoitua niin, että todellinen ammattilainen tekee nimenomaan päätehakkuita (Peltola 2008).

Metsätyön kulttuurin tarkempi ymmärtäminen voisi tuoda uusia ratkaisumalleja koneyrittäjän henkilöstöhallintaan. Myös sukupolvikokemuksen (Tervo 2008) teoriaan pohjautuva analyysi voisi tukea koneyrittäjien työnantajavalmiuksia. Yrittäjä ja nuori työntekijä kuuluvat eri sukupolveen ja kantavat mukanaan erilaista sukupolvikokemusta. Kun 1950-1960 -luvulla syntyneelle yrittäjälle on voinut riittää perheenelättäjän rooli, elää nykyajan nuori mies ristiriitaisempien odotusten ja roolipaineiden alla. Hänen on oltava myös perhe-elämään ja parisuhteeseen panostava osallistuva isä ja puoliso. Työnantajan pitäisi ymmärtää nykymiehen perhe-elämän ja työn yhteensovittamisen haasteita.

Paikalliseen tietoon ja käytäntöihin kohdistuva tutkimus yhdistettynä kokeelliseen metsäntutkimukseen antaa mahdollisuuden etsiä uusia toimivia käytäntöjä metsätalouden tehostamiseksi. Esimerkiksi puunkorjuuseen liittyvien sieni- ja hyönteistuhoriskien ehkäisemiseksi on tarkasteltava puunkorjuun ja metsänuudistamisen käytäntöjä sekä tuhonaiheuttajien ekologiaa. On mahdollista tuottaa tietoa siitä, miten puunkorjuun käytännöt olisi koordinoitava metsänuudistamisen käytäntöjen kanssa, jotta ei luoda suotuisia olosuhteita tuhosenille ja -hyönteisille. Käytäntöjä tutkimalla voidaan kehittää kustannustehokkaita riskejä alentavia toimintatapoja hyödyntäen toimijoiden paikallista tietoa.

Myös politiikkatason sosiaalisten vaikutusten arvioinnista voisi olla hyötyä. Metsäteollisuuden rakennemuutoksen lisäksi metsätalouden yrittäjien toimintaympäristöön vaikuttavat toisinaan voimakkaasti myös eri sektorien politiikkatoimenpiteet, kuten päästökauppa, turpeen asema sekä ainespuun kysyntään vaikuttavat päätökset. Arvioinnit politiikkapäätösten seurauksista auttaisivat pyrkimyksiin vaikuttaa pk-yritysten toimintaympäristöön vakauttavasti.

5.3. Kestävyys ymmärrettynä dynaamisena ilmiönä

Ekosysteemeille luonteenomaista on niiden kehittyminen ja uusiutuvuus (esim. Holling 1984). Monimutkaisten vuorovaikutussuhteidensa takia luonnonjärjestelmä voi reagoida ulkopuoliseen häiriöön tavalla, jota ei ole mahdollista tarkasti ennustaa. Kuitenkaan mikä tahansa ei ole mahdollista, vaan tuleva kehitys on aiemman kehityksen ehdollistamaa. Ensisijaisesti järjestelmä pyrkii palautumaan alkuperäiseen vakauden tilaansa. Kuitenkin häiriön ollessa riittävän voimakas, järjestelmän reunaehdot muuttuvat niin, että se löytää uuden vakauden tilan, joka on laadullisesti erilainen kuin aikaisempi (Haila 1998, Gunderson & Holling 2002). Esimerkiksi Itämeren ravinnetasapaino on muuttunut niin, että Suomenlahden uusi vakauden tila suosii voimakkaita sinileväkukintoja. Lisäksi luonnossa tapahtuva evoluutio tuottaa järjestelmään uutuutta mahdollistaen uudenlaisia vakauden tiloja.

Dynaamisen ja evolutionaarisen luonteensa vuoksi ekosysteemille ei ole mahdollista määrittellä yksiselitteistä tasapainoa, joka toimisi esimerkiksi metsätalouden kestävyuden "mittarina" tai "mitta-asteikkona". Koska luonnolla on useita mahdollisia dynaamisen vakauden tiloja, on kestävyuden arviointi aina normatiivista ja sidottu näkökulmaan. Esimerkiksi Suomenlahden tila ei ole suotava ihmisyhteisön kannalta, sillä se muun muassa hankaloittaa elinkeinoja ja aiheuttaa virkistyshaittoja. Suomenlahden tilaa ei pidetä kestäväenä juuri näiden epäsuotuisten seurausten takia.

Kestävä luonnonvarojen käyttö on siten ekososiaalisessa vuorovaikutuksessa asetettu normi, jota ei ole mahdollista määrittää pelkästään mahdollisimman pätevällä luonnontieteellisellä tutkimuksella (Haila 2008). Esimerkiksi "suotuisa suojelun taso" on aina ekologiseen tutkimukseen perustuva sosiaalisen yhteisön asettama normi siitä, millaista ja miten paljon ihmisyhteisö luontoa tarvitsee tai arvostaa. Kestävä luonnonvarojen käyttö on luonteeltaan ekososiaalista toisessakin merkityksessä. Sosiaalisen yhteisön vuorovaikutussuhteet ovat yhteenkietoutuneet sitä ympäröivän ekosysteemin luonnonprosessien kanssa. Yhteenkietoutuneisuus viittaa siihen, että erottelu sosiaalisen ja ekologisen järjestelmän välillä on keinotekoinen ja virheellinen (Folke 2006, Haila & Dyke 2006).

Yhteenkietoutumista ei voi täysin välttää, vaikka ihmiskunta pyrkii tieteen avulla erottautumaan sitä ympäröivästä maailmasta ja asettamaan sen etäisen tarkastelun kohteeksi (esim. Ingold 2003). Myös tutkimustietoa tuotetaan sen jossain vaiheessa käytännöin, jossa havainnoitsijan ja havainnoinnin kohteen välinen etäinen suhde muuttuu molemminpuoliseksi interventioksi (Åkerman 2006).

Esitämme esimerkkinä tiedon tuotannon käytännöstä metsien inventoinnin, joka perustuu sovittuihin käytäntöihin, joilla maastossa mitataan ennalta päätettyjä asioita luonnosta. Metsiköistä mitataan muun muassa valtapituus, keskiläpimitta ja pohjapinta-ala ja tiettyjen raja-arvojen ylittyessä tuotetaan tieto metsikön harvennustarpeesta (Leskinen 2007). Tiedon tuotanto on sosiaalisten käytäntöjen ja ekologisten prosessien vuorovaikutuksen tulosta. Harvennustarve syntyy, kun sosiaalinen yhteisö haluaa kasvattaa tukkipuuta ja tiedetään, että sopivasti puuta poistamalla läsnäoleva luonto (metsikkö) kasvattaa jäljellejääneistä puista tukkipuuta. Toisaalta tiedot metsiköistä, joissa harvennus on jo myöhästynyt, kertovat ettei luonto kasvata tukkipuuta vaan puusto riukuuntuu. Harvennustarve ei synny pelkästään läsnäolevan luonnon ominaisuuksista vaan suhteessa ihmisen ennen inventointia määrittämiin tarpeisiin ja tavoitteisiin (Leskinen 2007). Puiden kasvu joko tukkipuiksi, tyvilahoiseksi tai riu'uksi puolestaan on luonnon prosessien tuottama interventio. Niinpä metsänomistajan

kokemukselliselle ja paikalliselle tiedolle ja inventointitiedolle yhteistä on sen perustuminen käytännön muodossa tapahtuneeseen vuorovaikutukseen. Meille on mahdollista ainoastaan reflektoida itse tapa tarkastella ja olla vuorovaikutuksessa luontoon, mutta ei kokonaan irrottautua siitä.

Kestävyyden normatiivisuus ja tiedon tuotanto sosiomaterialistisen vuorovaikutuksen tuloksena aiheuttavat sen, että on olemassa monia vaihtoehtoisia tulkintoja luonnonvarojen kestäväälle käytölle. Keskustelu ja päätös luonnonvarojen käytöstä ei koske pelkästään väittelyä sen käytön puolesta tai vastaan, vaan myös usein siitä, mikä katsotaan hyödylliseksi luonnonvaraksi ja mikä ei (Hajer 1995, Haila & Jokinen 2001). Kestävää luonnonvarojen käyttöä koskevaa tutkimusta ajatellen tästä seuraa kaksi asiaa. Erityyppinen tieto - kokemuksellinen ja luonnontieteellinen tieto - ovat molemmat välttämättömiä. Tärkeän tiedon prosessointi on oltava läpinäkyvää, jotta kestävyyden normeja voidaan tuottaa avoimesti ja demokraattisesti yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Luonnonvarojen käyttöä koskevissa päätöksissä on tarkasteltava yhteenkietoutuneita sosiokulttuurisia, taloudellisia ja ekologisia prosesseja, joiden suhteen on myös kyettävä arvioimaan erilaisten vaihtoehtojen hyvyksiä. Tähän tarpeeseen puhdas yhteiskuntatieteellinen ja humanistinen tutkimus metsiin, metsätalouteen ja metsiensuojeluun liittyvistä sosiaalisista ja kulttuurisista ilmiöistä ei riitä. Perustutkimuksen on tuotettava työkaluja sosiokulttuuristen vaikutusten ja toiminnan kestävyyden arviointiin. Työkalut voivat olla esimerkiksi monikriteerisiä päätöstukimenetelmiä, joihin tutkimustiedon perusteella on kehitetty (mahdollisimman hyvin yhteiskunnallisessa keskustelussa asetettuja normeja vastaavia) parhaita mahdollisia mittareita. Mittariston tai asiantuntija-arvion minimiehto on, että on mahdollista asettaa erilaiset luonnonvarojen käyttövaihtoehdot vähintään järjestykseen sosiokulttuuristen vaikutusten suhteen. Jos tätä ei ole mahdollista tehdä, ei voida rinnastaa sosiokulttuurisia vaikutuksia muihin vaikutuksiin eikä voida tehdä analyttisiä päätöksiä. Tällainen analyysi voi tehdä pelkistyksiä, jotka perustutkimuksen näkökulmasta katsottuna ovat jossain määrin vääristyneitä. Mutta jos tällaista konkretisointia ei tehdä, on riskinä, ettei näitä vaikutuksia oteta huomioon lainkaan. Kuitenkin pelkistetyn mittarin voi tehdä mahdollisimman hyväksi ja sen toimivuutta voidaan parantaa työskentelemällä vuorovaikutuksessa yhteiskunnallisen ja humanistisen alan tutkijoiden kanssa.

Hyvin toteutetun päätösanalyysin tuloksena voidaan saada ratkaisuehdotus, joka on pätevä annetussa kontekstissaan. Konteksti muodostuu ongelman rajauksesta (fyysisestä ja ajallisesta) sekä päätöksentekoon osallistuneista. Kestävyys on aina niiden kestävyyttä, jotka ovat normit määränneet ja niihin sitoutuneet (Leskinen 2007).

Kiitokset

Prof. Antti Asikainen, MMT Riitta Hänninen, prof. Olli Saastamoisen, prof. Yrjö Sepänmaa, prof. Harri Siiskonen sekä HT Taru Peltola ovat keskusteluillaan ja kommentoimalla käsikirjoitusta edistäneet työtämme. Kiitämme myös kaikkia kollegojamme, jotka ovat pohtineet artikkelin aihepiiriä kanssamme "Ihmismetsä" -seminaarissa sekä Ympäristökulttuuriverkoston kokoontumisissa. Työtä ovat rahoittaneet YM ja Metsämiesten säätiö.

Kirjallisuus

- Asikainen, E. 2007. Luonto suojelun kohteena ja mahdollisuutena kaupunkisuunnittelussa. *Ympäristö ja terveys* 38 (4): 28-33.
- Asikainen, E. & Jokinen, A. 2008. Kaupunkiluonnon hallinnan utopia. *Alue ja ympäristö* 37 (2): 49-62.
- Bajracharya, S.B., Furley, P.A. & Newton, A.C. 2006. Impacts of community-based conservation on local communities in the Annapurna Conservation Area, Nepal. *Biodiversity and Conservation* 15: 2765-2786.
- Beckley, T., Parkins, J. & Stedman, R. 2002. Indicators of forest-dependent community sustainability: The evolution of research. *The Forestry Chronicle* 78 (5): 626-636.
- Bengston, D. N., Fan, D. P. & Celarier, D. N. 1999. A new approach to monitoring the social environment for natural resource management and policy: The case of US national forest benefits and values. *Journal of Environmental Management* 56(3): 181-193.
- Borg, R. 2008. Yhteistoimintaverkostot monimuotoisuuden suojelussa: sosiaalisen oppimisen edellytykset Hämeen Metso -projektissa. Pro gradu. Tampereen yliopisto. Yhdyskuntatieteiden laitos.
- Eeronheimo, O., Ahti, A. & Sahlberg, S. (toim.). 1997. Suomen kestävän metsätalouden kriteerit ja indikaattorit metsätalouden tilan kuvaajina. Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki.
- Fléchar, M.-C., Carroll, M.S., Cohn, P.J. & Dhubhain, A.N. 2007. The changing relationships between forestry and the local community in rural northwestern Ireland. *Canadian Journal of Forest Research* 37 (10): 1999-2009.
- Folke, C. 2006. Resilience: The emergence of a perspective for socio-ecological systems analyses. *Global Environmental Change* 16: 253-267.
- Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays.* Basic Books. New York.
- Gunderson, L. H. & Holling, C. S. 2002. *Panarchy. Understanding transformations in human and natural systems.* Island Press. Washington.
- Haila, Y. 1998. Assessing ecosystem health across spatial scales. Julkaisussa: Rapport, D., Costanza, R., Epstein, P.R., Gaudet, C. & Levins, R. (toim.). *Ecosystem Health.* Blackwell. Malden, Ma. s. 81-102.
- Haila, Y. 2008. *Ekologia ja yhteiskuntateoria: Ekososiaalinen näkökulma. Käsikirjoitus, julkaisuprosessissa.*
- Haila, Y. & Jokinen, P. 2001. *Ympäristöpolitiikka. Vastapaino.* Tampere.
- Haila, Y. & Dyke, C. 2006. What to say about nature's "speech". Julkaisussa: Haila, Y. & Dyke, C. (toim.). *How nature speaks. The dynamics of the human ecological condition.* Duke University Press. Durham and London. s. 1-48.
- Hajer, M. A. 1995. *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process.* Clarendon Press. Oxford.
- Healion, K. 2005. Case Study. Camphill Community Ballytobin, Co. Kilkenny, Ireland. Saatavissa: <http://www.task29.net/assets/files/Task%2029%20Camphill%20Community%20Ballytobin%20Case%20Study.pdf>. [viitattu 20.11.2008].
- Hiedanpää, J. & Jokinen, A. 2007. Näyttäytymistila luonnonsuojelun toimeenpanon perustana. *Alue ja ympäristö* 36 (1): 14-26.

- Holling, C.S. (toim.). 1984. Adaptive Environmental Assessment and Management. John Wiley and Sons.
- Huhtala, M., Hytönen, M., Sievänen, T. & Wallenius, P. 2007. Metsäsektorin sosiaalisen kestävyuden mittarit - taustaselvitys. Metlan työraportteja 44.
- Hytönen, L.A. 2000. Osallistamismenetelmät metsätalouden päätöksenteossa. Metsätieteen aikakauskirja 3: 443-456.
- Hytönen, L., Leskinen, P. & Store, R. 2002. A spatial approach to participatory planning in forestry decision-making. Scandinavian Journal of Forest Research 17: 62-71.
- Ingold, T. 2003. Sfäärien soitosta pallojen pinnalle: Ympäristöajattelun topologiasta. Julkaisussa: Haila, Y. & Lähde, V. (toim.). Luonnon politiikka. Vastapaino. Tampere. s. 149-169.
- Jokinen, A. 2004. Metsänomistajien osallisuus ja puunkasvun politiikka. Julkaisussa: Lehtinen, A. & Rannikko, P. (toim.). Leipäpuusta arvopaperia. Metsälehti. Hämeenlinna. s. 145-172.
- Kansallinen metsäohjelma 2015. 2008. Lisää hyvinvointia monimuotoisista metsistä – valtioneuvoston periaatepäätös. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 3/2008. Vammalan Kirjapaino. Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/metsat/kmo/asiakirjat_ja_raportit/ohjelmaasiakirjat.htm l. [viitattu 4.8.2008].
- Karjalainen, E. & Sievänen, T. 2006. Metsä elvyttää ja virkistää – mutta millainen metsä? Julkaisussa: Jalonen, R., Hanski, I., Kuuluvainen, T., Nikinmaa, E., Pelkonen, P., Puttonen, P., Raitio, K. & Tahvonen, O. (toim.). Uusi metsäkirja. Gaudeamus. Helsinki. s. 247-251.
- Korpela, K.M., Ylén, M., Tyrväinen, L. & Silvennoinen, H. 2008a. Determinants of restorative experiences in everyday favorite places. Health and Place 14: 636-652.
- Korpela, K.M., Ylén, M., Tyrväinen, L. & Silvennoinen, H. 2008b. Stability of self-reported favourite places and place attachment over a 10-month period. Journal of Environmental Psychology 30: 1-6.
- Kostilainen, A. 2007. METSO paikallisyhteisön kokemana – Tapaustutkimus Keski-Karjalan lehtoverkostosta. Pro gradu. Helsingin yliopisto. Metsäekonomian laitos.
- Kruger, L.E. & Shannon, M.A. 2000. Getting to know ourselves and our places through participation in civic social assessment. Society & Natural Resources 13:461-478.
- Kumela, H. & Paloniemi, R. 2006. Luonnonarvokauppa –vastaus luonnonsuojelun kohtaamattomuuden ongelmiin? Alue ja ympäristö 35 (1): 25-36.
- Kyllönen, S. 2007. Ympäristövallankäytön oikeuttaminen. Tieteessä tapahtuu 5: 23-31.
- Kyllönen, S. 2008. Ympäristövallankäytön legitimizeetti. Luonnos. 25.4.2008.
- Laurén, K. 2006. Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisten suokokemukset ja –kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä. SKS. Helsinki.
- Laurén, K. 2008: ”Metsässä suomalainen on kotonaan”. Kertomukset metsän läheisestä merkityksestä. Julkaisussa: Haapala, A. & Kaukio, V. (toim.). Ympäristö täynnä tarinoita. Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä. UNIpress.
- Leskinen, L.A. 2006. Adaptation of the regional forestry administration to national forest, climate change and rural development policies in Finland. Small-scale Forest Economics, Management and Policy 5(2): 231-247.
- Leskinen, L.A. 2007. Puuntuotannon uusintamisen käytännöt ja niiden sidokset luonnonvarapolitiikkaan: esimerkkinä nuorten metsien pieniläpimittaisen puun energiakäyttö. Käsikirjoitus.

- Leskinen, L.A. & Raitio, K. 2006. Monikäyttöindeksi alueellisen metsäsuunnittelun ja tukien suuntaamisen apuvälineeksi. *Metsätieteen aikakauskirja* 2: 315-319.
- Leskinen, L.A., Tikkanen, J. & P. Leskinen. 2002. Pohjoisten metsäkeskusten yhteistyöryhmät ja niiden osallistuminen alueellisten metsäohjelmien laadintaan. *Metsätieteen aikakauskirja* 99-114.
- Leskinen, L.A., Peltola, T. & Åkerman, M. 2006. Puuenergia, metsätalouden toimintakentän muutos ja sosiaalinen kestävyys. *Metsätieteen aikakauskirja* 2: 293-304.
- Leskinen, L. A., Sikanen, L., Tanskanen, J. & Asikainen, A. 2008. Onko verkottuminen kannattavan metsäenergiayrittämisen kulmakivi? *Työtehoseuran tiedote* 719.
- Madlener, R. & Bachhiesl, M. 2005. Socio-economics of large urban woodfuelled cogeneration: sustainable energy supply for Austria's capital city of Vienna. Saatavissa: <http://www.task29.net/assets/files/Task%2029%20Vienna%20Case%20Study.pdf>. [viitattu 20.11.2008].
- MMM. 2000. Suomen metsätalouden tila 2000. Kestävän metsätalouden kriteerit ja indikaattorit. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 5/2000. Helsinki.
- MMM. 2007. Suomen metsät 2007. Kestävän metsätalouden kriteereihin ja indikaattoreihin perustuen. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2007. Vammalan kirjapaino. Saatavissa: http://www.mmm.fi/attachments/5enfdAPe1/5qouP1Jhv/Files/CurrentFile/Suomen_metsat.pdf. [viitattu 20.11.2008].
- Nurminen, H. 2006. Merestä Metsäksi -yhteistoimintaverkostohankkeen sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset. Pro gradu. Helsingin yliopisto. Metsäekonomian laitos.
- Nurminen, H., Leskinen, L.A., Kurttila, M. & Leskinen, P. 2008. Metsien suojelun sosiaalisesti kestävä toteuttaminen – Merestä Metsäksi yhteistoimintaverkostohankkeen tapaus. Käsikirjoitus. Tarjottu *Metsätieteen aikakauskirjaan*.
- Ovaska, S. 2006. Metsänomistajien suojeluvälmiuden ja Metson luonnonsuojelubiologisten kriteerien kohtaamisen esteet ja mahdollisuudet – tarkastelussa Lohjan seudun MetsäVasu -hanke. Pro Gradu. Tampereen yliopisto. Yhdyskuntatieteiden laitos.
- Paloniemi, R. & Koskinen, S. 2005. Ympäristövastuullinen osallistuminen oppimisprosessina. *Terra* 117 (1): 17-32.
- Pelkonen, J. & Tyrväinen, L. 2005. Kaupunkivieral alueiden koetut arvot ja merkitys asukkaille Länsi-Vantaalla. Saatavissa: http://www.vantaa.fi/i_liitetiedosto.asp?path=1;135;137;221;1761;6113;6811;21086;31771;19599;28784. [viitattu 20.11.2008].
- Peltola, T. 2008. Mies, metsä ja kone: metsäkoneyrittäjän luonnot. Esitelmä Maaseudun resurssit ja arvo –tutkijatapaamisessa Kuhmossa. 21.8.2008.
- Piiparinen, H. & Kotisaari, A. 2006. Metsien suojelun osallistavat prosessit Suomessa. Sidosryhmien osallistuminen prosesseihin. Maa- ja metsätalousministeriö.
- Primmer, E. & Keinonen, E. 2006. Yhteistoimintaverkostot. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman kokeiluhanke. *Suomen ympäristö* 45/2006. Suomen ympäristökeskus. Helsinki. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=207685&lan=fi>. [viitattu 4.8.2008].
- Primmer, E. & Kyllönen S. 2006. Goals for Public Participation Implied by Sustainable Development, and the Preparatory Process of the Finnish National Forest Programme. *Forest Policy and Economics* 8(8) 838-853.

- Rannikko, P. & Tervo, K. 2006. Hyvinvointiyhteiskuntaa rakentamassa – selviytymistarinoita ja tragedioita metsätöistä. Julkaisussa: Vehkamäki, S. (toim.). Metsät ja hyvä elämä. Monitieteinen tutkimusraportti. Metsäkustannus Oy. s.273-343.
- Salonen, K. 2005. Mieli ja maisemat. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. Persona grata. Edita. Helsinki.
- Sampson, K.A., Goodrich, S., Goodrich, C.G. & Taylor, N.C. 2007. A Social Assessment of Community Response to Forest Policy Change in South Westland, New Zealand. *Society and Natural Resources* 20 (3):199-212.
- Selby, A. & Petäjistö, L. 2008. Residents' adjustments to adjacent national park: A place-bound structuration perspective. Metlan työraportteja 90. Saatavilla internetistä: <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2008/index.htm>. [viitattu 20.11.2008].
- Slee, B. 2006. The socio-economic evaluation of the impact of forestry on rural development: A regional level analysis. *Forest Policy and Economics* 8: 542-554.
- Talve, I. 1963. Suomalainen kansatiede. Tähänastista kehitystä ja tulevaisuuden tehtäviä. Turun yliopisto. Turku.
- Tanskanen, J. 2008. Metsäenergiayritysten liiketoimintamallit ja strategiat. Opinnäytetyö. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu.
- TAPIO. 2007. Metsäkulttuuri on elämää. Opas kulttuuriseen kestävyteen. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. Saatavissa: http://www.metsavastaa.net/files/metsavastaa/kulttuuri/Metsakulttuuri_on_elamaa.pdf. [viitattu 20.11.2008].
- Tervo, K. 2008. Metsän hiljaiset. Metsätyön rakennemuutoksen kolme sukupolvea. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1177. Tiede. SKS. Helsinki.
- Tindall, D.B. & Lavalley, L. 1999. A Report on the Forest Values Questionnaire: Development, Administration and Evaluation. Department of Forest Resources Management, University of British Columbia. Vancouver, BC. Saatavissa: <http://faculty.arts.ubc.ca/tindall/rp/fvp/report.htm>. [viitattu 4.8.2008].
- Tindall, D.B. 2003. Social values and the contingent nature of public opinions and attitudes about forests. *The Forestry Chronicle* 79(3): 692-705.
- Tuominen, A. 2008. Tampereen metsät. Julkaisussa: Anttonen, K., Laihosalo, K., Leino, H. (toim.). Kaupunki kasvaa, miten käy ympäristön? Suomen Kuntaliiton ACTA-sarja, nro 202. Helsinki. s.87-95.
- Tyrväinen, L. & Tahvanainen, L. 2000. Impacts of Afforestation on the Scenic Value of Rural Countryside. Julkaisussa: Weber, N. (toim.). NEWFOR-New Forests for Europe - afforestation at the turn of the century. Proceedings of the Scientific Symposium February 16th-17th, 2000. EFI Proceedings No. 35. s. 141-150.
- Tyrväinen, L., Silvennoinen, H., Korpela, K., & Ylen, M. 2007. Luonnon merkitys kaupunkilaisille ja vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. Julkaisussa: Tyrväinen, L. & Tuulentie, S. (toim.). Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi. Metlan työraportteja 52.
- Valtanen, E. 2006. Maanomistus ja tulonjako sosiaalisen kestävyden näkökulmasta. Julkaisussa: Saastamoinen, O., Donner-Amnell, J. & Rantala, T. (toim.). Näkökulmia metsäalan sosiaaliseen kestävyteen ja sen tulevaisuuteen. Joensuun yliopisto. Metsätieteellisen tiedekunnan tiedonantoja 168.
- Valtioneuvoston periaatepäätös toimintaohjelmasta Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lapin läänin lounaisosan metsien monimuotoisuuden turvaamiseksi. 2002.

Valtioneuvoston periaatepäätös Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmasta 2008-2016. 27.3.2008. Saatavissa: <http://wwwb.mmm.fi/metso/ASIAKIRJAT/index.html>. [viitattu 4.8.2008].

Åkerman, M. & Jänis, L. 2005. Lähienergiaa puusta -maatalouden ja energiantuotannon synergiaeduista voimaa maaseudun kehitykseen. *Maaseudun uusi aika* 13(3): 41-48.